

कम्पनी लेखाविधि COMPANY ACCOUNTING

बि.बि.एस. तेश्रो सेमेस्टर
मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, सुर्खेत

लेखकहरु

अम्मरबहादुर रोक्याय (M.Phil. Scholar)

उप-प्राध्यापक (व्यवस्थापन संकाय)
मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, सुर्खेत
सुर्खेत मोडेल कलेज, सुर्खेत

मोहनप्रसाद तिवारी
सैनिक आवासिय महाविद्यालय
सल्लाघारी, भक्तपुर

ओएसिस पब्लिकेसन (प्रा.) लि.

अनामनगर, काठमाडौं, फोन: ०१-४३१३२०५

भूमिका

मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय व्यवस्थापन संकायअन्तर्गत बि.बि.एस. तेस्रो सेमेस्टरको 'कम्पनी लेखाविधि' पुस्तक प्रकाशित गर्न पाउँदा ज्यादै खुशी लागेको छ । सेयरपुँजीसँग सम्बन्धित लेखा, कम्पनीको अन्तिम खाता, वित्तीय विश्लेषणका साथै लागत लेखाका विभिन्न चरणहरू पनि समावेश भएको हुनाले यी विषयवस्तुहरू विद्यार्थी तथा पाठकहरूलाई उपयोगी हुनेछन् भन्ने ठानेका छौं । लामो अध्यापन पेसाबाटको अनुभवमा हामीलाई बि.बि.एस. तहको कम्पनी लेखाविधिको एउटा स्तरीय पुस्तक बनाउनुपर्छ भन्ने लाग्यो । त्यसैको फलस्वरूप 'कम्पनी लेखाविधि' भन्ने पुस्तक ओएसिस पब्लिकेसनबाट प्रकाशन गरेका छौं, जुन पुस्तक बि.बि.एस. तहको पाठ्यक्रमअनुसार तयार पारिएको छ ।

यो प्रथम प्रकाशन हो । यसमा विषयवस्तुहरूलाई सजिलो तरिकाबाट सिक्न र सिकाउन मिल्ने गरी प्रस्तुत गरिएको छ । त्यसकारण यो पुस्तक शिक्षक, विद्यार्थी तथा यो विषयवस्तुमा रुचि राख्नेहरूका लागि निकै उपयोगी हुनेछ । सबै विषयवस्तुहरूलाई सजिलोसँग प्रस्तुति गरिएको छ र आवश्यक ठाउँमा उदाहरणहरू पनि समावेश गरिएको छ । हामीलाई आशा छ, यो पुस्तक पाठकहरूलाई निकै उपयोगी साबित हुनेछ ।

यो पुस्तक लेख्न हामीलाई सदैव हौसला दिनुहुने ओएसिस प्रकाशनका प्रबन्ध निर्देशक श्री हरिश्चन्द्र विष्ट र कार्यकारी निर्देशक श्री राजकुमार 'रञ्जन' लाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौं साथै यस प्रकाशन गृहका सबै सदस्यहरू विशेष धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । यति छोटो समयमा यो स्तरको पुस्तक तयार पार्नका लागि निरन्तर सहयोग गर्नुहुने साथीभाइ, घरपरिवारका सदस्यहरूलाई पनि विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । लेखन कार्यमा विशेष सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण गुरुवर्ग, साथीभाई, विद्यार्थी तथा अभिभावकहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।

विद्यार्थी, शिक्षक तथा अन्य पाठकहरूबाट प्राप्त हुने सिर्जनात्मक सहयोगको अपेक्षा राख्छौं र आवश्यक सुझावहरूलाई आगामी संस्करणहरूमा समावेश गर्दै जानेछौं ।

Syllabus

COMPANY ACCOUNTING

Topic: Company Account
Credit Hours: 3
Year / Semester: II/III

Code: MGMT 331

48 Hours

Course Objectives:

The objective of this course is to develop the skills of recording of transactions relating to issue of share & debentures and to impart the skill of preparation final accounts and provide basic knowledge of holding company and liquidation.

Unit 1: Accounting for Share Capital and Debentures

8 Hours

Types of Shares; Issue and redemption of Debentures. Bonus Shares. Right Issue of Share, Under writing Commission

Unit 2 Financial Statement

6 Hours

Preparation of Financial Statements as per Companies Act 263: Interpretation of items of Balance Sheet and Income Statement Discount Requirement According to Act/ Rules.

Unit 3 Amalgamation and Merger of Companies

8 Hours

Legal Framework; Amalgamation in the Nature of Purchase ; Amalgamation in the nature of merger; Determination of Purchase consideration; Methods of Accounting for Amalgamation

Unit 4 Holding Company and Subsidiary Companies

10 Hours

Concept of Holding Company: Determination of Pre – acquisition profit. Goodwill or Capital Reserve, Minority Interest, Unrealized Profit. Revaluation of Assets. Dividend from Subsidiary Company, Consolidated Financial Statements

Unit 5 Liquidation of Company

6Hours

Provision Relation to Liquidation of Companies under Companies Act 263. Amount Realized from Sale of Assets; Called Up Unpaid Capital; Determination of Parity in Case of Unequal Calls; Payment or Distribution of Surplus

Unit 6 Cash Flow and Fund Flow

10 Hours

Basis Concept of Cash Flow ; Purpose of Statement of Cash Flows; Cash and Cash Equivalent; of Cash Flows; statement; Classification of Cash Flows Preparation of Cash Flows; Method of Reporting Cash Flow from operating SAactivities: Measuring Free Cash Flow

विषयसूची

क्र. सं.

विषय

पृष्ठ सं.

१.	कम्पनी: अवधारणागत र सैद्धान्तिक आधार (Company: Conceptual and Theoretical Foundation)	१-१२
○	परिचय (Introduction).....	१
○	कम्पनीको अर्थ तथा अवधारणा (Meaning and Concept of Company)	१
○	सार्वजनिक कम्पनीको अर्थ तथा अवधारणा (Meaning and Concept of Public Limited Company)....	२
○	सार्वजनिक कम्पनीका विशेषताहरू (Characteristics of a Public Limited Company).....	२
○	सार्वजनिक कम्पनीका प्रकारहरू (Types of Public Limited Company)	३
○	सार्वजनिक कम्पनीका फाइदाहरू (Advantages of Public Limited Companies)	४
○	सार्वजनिक कम्पनीका मुख्य कागजातहरू (Main Documents of Companies).....	५
○	प्रबन्धपत्र र नियमावलीबीच भिन्नता (Difference between memorandum of association and article of association).....	६
○	सेयर पूँजीको अवधारणा तथा परिभाषा (Concept and Meaning of Share Capital)	८
○	सेयरका प्रकारहरू (Types of Share)	८
○	पूर्वाधिकार सेयरका प्रकारहरू (Types of Preference Share).....	१०
○	साधारण सेयर र पूर्वाधिकार सेयरबीच भिन्नता (Differences between equity shares and preference shares)	११
○	सैद्धान्तिक प्रश्नहरू (Theoretical Questions)	१२
२.	सेयर निष्कासन गर्दाको लेखाविधि (Accounting treatment for issue of shares)	१३-७२
○	नगदमा सेयर जारी (Issue of shares for cash).....	१३
○	एक मुष्ट रकममा सेयर निष्कासन (Issued of shares on lump- sum method)	१४
○	किस्ता बन्दी रकममा सेयरको निष्कासन (Issued of shares on installment method).....	१६
○	अङ्कित मूल्यमा सेयरको निष्कासन (Issued at part).....	१६
○	प्रव्याजमा सेयरको निष्कासन (Issued of shares at premium).....	१७
○	छुट मूल्यमा सेयरको निष्कासन (Issued of shares at discount)	१८
○	बक्यौता माग (Call in arrears).....	१९
○	अग्रिम भुक्तानी माग (Call in advance).....	२१
○	न्यून आवेदन (Under Subscription).....	२२
○	अधिक आवेदन (Over subscription).....	२२
○	अधिक आवेदनको बाँडफाँड (Allotment of over- subscription).....	२२
○	सेयरको जफत (Forfeiture of Shares).....	२५
○	जफत गरिएको सेयरको पुनः निष्कासन (Re-issue of forfeited shares).....	२८
○	जफत गरिएको सेयर पूर्ण रूपमा निष्कासन नगरिएको (When all forfeited shares are not reissued)...	३४
○	अधिक आवेदन तथा समानुपातिक बाँडफाँडका सेयरको जफत (Forfeiture of shares when there is an over-subscription & pro.rata allotment).....	३४
○	सेयरको अभिगोपन (Share Underwriting).....	३५
○	अभिगोपनकर्तालाई सेयर निष्कासन (Issue of shares to underwriters).....	३६
○	दलाली (Brokerage).....	३६

○ संस्थापक/प्रबन्धकहरूलाई सेयर निष्कासन (Issue of shares to promoters).....	३६
○ नगदबाहेक अन्यका लागि सेयरको निष्कासन (Issue of shares in consideration for other than cash).....	३७
○ व्यवसाय खरिद तथा सम्पत्ति खरिदसँग सम्बन्धित सेयरको निष्कासन (In connection with issue of shares for assets purchase or business purchase).....	३७
○ सैद्धान्तिक प्रश्नहरू (Theoretical Questions).....	५७
○ प्रयोगात्मक प्रश्नहरू (Numerical Problems).....	५८

३. ऋणपत्रहरूको लेखाविधि (Accounting for Debentures) *2 m m m m* ७३-१०६

○ परिचय (Introduction).....	७३
○ ऋणपत्रको अर्थ (Meaning of Debentures).....	७३
○ ऋणपत्रको विशेषता (Features of Debentures).....	७४
○ ऋणपत्रको महत्व (Importance of Debentures).....	७४
○ ऋणपत्रको प्रकार (Types of Debentures).....	७४
○ ऋणपत्रको निष्कासन तथा लेखाविधि (Issue of debenture and accounting for debenture).....	७५
○ नगदमा ऋणपत्रको निष्कासन (Issue of debenture on cash).....	७६
○ बक्यौता माग (Call in Arrear).....	८०
○ निष्कासन तथा भुक्तानी (Issue and redemption of debenture).....	८०
○ सहायक वा गौण जमानतको रूपमा ऋणपत्रको निष्कासन (Issue of Debenture as collateral/Security)...	९५
○ नगदबाहेक अन्य प्रयोजनका लागि ऋणपत्रको निष्कासन (Issue of Debenture consideration other than cash).....	९६
○ सैद्धान्तिक प्रश्नहरू (Theoretical Questions).....	१०२
○ प्रयोगात्मक प्रश्नहरू (Numerical Problems).....	१०२

४. कम्पनीको वित्तीय विवरण (Company Financial Statement) *4 m The* १०७-१३६

○ कम्पनीको वित्तीय विवरणहरूको अर्थ एवम् अवधारणा (Meaning and Concept of Financial Statement).....	१०७
○ वित्तीय विवरणका विषयहरू (Content of Financial Statement).....	१०८
○ वित्तीय विवरणका विशेषता (Features of Financial Statements).....	१०९
○ वित्तीय विवरणका उद्देश्यहरू (Objectives of Financial Statements).....	१०९
○ वित्तीय विवरणहरूको महत्व (Importance of Financial Statements).....	१०९
○ वित्तीय विवरणहरूको विभिन्न पक्षहरूको प्रयोग (Use of financial statements to different parties).....	११०
○ वित्तीय विवरणका सीमाहरू (Limitations of Financial Statements).....	१११
○ नेपाल कम्पनी ऐन, २०६३ ले प्रस्ताव गरेको वित्तीय विवरण पत्र (Financial Statement prescribed by Nepal Company Act, 2063 B.S.).....	११२
○ आय विवरणका उद्देश्यहरू (Objectives of income statement).....	११२
○ आय विवरणको महत्व तथा फाइदाहरू (Important & advantages of income statements).....	११२
○ आय विवरणमा घटने किसिमका शीर्षकहरू (The items which subtracted in income statement).....	११२
○ आयविवरणमा थपिने किसिमका शीर्षकहरू (The items which added in income statement).....	११३
○ ठाडो ढाँचामा आम्दानी विवरणपत्रको नमुना (Vertical format of Income statement).....	११३
○ वासलात (Balance Sheet).....	११५
○ वासलातका उद्देश्यहरू (Objectives of Balance sheet).....	११५
○ वासलातको फाइदा तथा महत्व (Advantages and Importance of Balance sheet).....	११५
○ सम्पत्ति र दायित्वको वर्गीकरण (Classification of Assets and Liabilities).....	११६
○ सम्पत्ति (Assets).....	११६
○ सम्पत्तिको वर्गीकरण (Classification of assets).....	११६

○ दायित्व तथा मालिकको अंश (Liabilities and owners equity).....	११७
○ ठाडो ढाँचाको वास्लातको नमूना (The format of vertical balance sheet is given below:.....)	११७
○ सैद्धान्तिक प्रश्नहरू (Theoretical Questions).....	१२८
○ प्रयोगात्मक प्रश्नहरू (Numerical Problems).....	१२८

५. **सम्मिलन, विलयन र पुनःसंरचना (Amalgamation, Absorption and Reconstruction)** १३७-१८६

○ सम्मिलन, विलयन र पुनःसंरचनाको धारणा Concept of Amalgamation, Absorption and Reconstruction	१३७
○ सम्मिलन (Amalgamation (Nature of Merger)	१३७
○ सम्मिलनका उद्देश्यहरू (Motive for Amalgamation)	१३८
○ सम्मिलनका फाइदाहरू (Advantage of Amalgamation)	१३८
○ सम्मिलनका बेफाइदाहरू (Disadvantage of Amalgamation)	१३९
○ सम्मिलनका प्रक्रियाहरू (Procedures)	१३९
○ विलयन (Absorption/Nature of Purchase)	१३९
○ सम्मिलन र विलयनबीच भिन्नता (Difference between Amalgamation and Absorption).....	१४०
○ पुनःसंरचना (Reconstruction)	१४०
○ आन्तरिक पुनर्गठन महत्व तथा आवश्यकताहरू (Importance and Need of Internal Reconstruction).....	१४०
○ लेखा विधि (Method of Accounting)	१४१
○ प्राप्ति खाता (Realization Account)	१४१
○ आन्तरिक पुनःसंरचनाको लेखाविधि (Accounting treatment for internal reconstruction).....	१५१
○ सेयर पूँजीको पुनर्मिलान (Re-arrangement of Share Capital)	१५३
○ सेयर पूँजीको फेरबदलको लेखाअभिलेख (Accounting Records for Alteration of Share Capital).....	१५३
○ सैद्धान्तिक प्रश्नहरू (Theoretical Questions)	१८१
○ प्रयोगात्मक समस्याहरू (Practical Problems)	१८१

६. **मूल कम्पनीको लेखा (Accounting for Holding Company)** १८७-२४८

○ मूल कम्पनी र सहायक कम्पनीको अवधारणा (Concept of Holding and Subsidiary Company).....	१८७
○ सहायक कम्पनीका प्रकारहरू (Types of Subsidiary Company).....	१८८
○ मूल कम्पनीका फाइदाहरू (Advantages of Holding Company).....	१८८
○ मूल कम्पनीका बेफाइदाहरू (Disadvantages of Holding Company).....	१८९
○ एकीकृत वित्तीय विवरण (Consolidated financial statements).....	१८९
○ एकीकृत वासलातको तयारी (Preparation of consolidated balance sheet).....	१८९
○ केही महत्वपूर्ण समायोजनहरू (Some Important Adjustments).....	१९६
○ सैद्धान्तिक प्रश्नहरू (Theoretical Questions).....	२३४
○ प्रयोगात्मक समस्याहरू (Practical Problems).....	२३५

७. **संस्थाको विघटन (Corporate Liquidation)** २४८-२७४

○ विघटनको अवधारणा (Concept of Liquidation).....	२४९
○ विघटन र टाट पल्टिनु (Liquidation and Insolvency).....	२४९
○ कम्पनी विघटनका कारणहरू (Reasons for liquidation of Company).....	२५०
○ कम्पनी विघटनका विधिहरू (Modes of Winding up).....	२५०
○ लिक्विडेटर (Liquidator).....	२५१
○ लिक्विडेटरको शक्ति/अधिकार (Power of Liquidator).....	२५१
○ लिक्विडेटरको कर्तव्यहरू (Duties of Liquidator).....	२५१

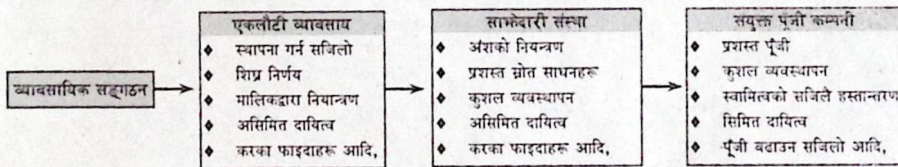
१

एकटाई

कम्पनी : अवधारणागत र सैद्धांतिक आधार Company : Conceptual and Theoretical Foundation

परिचय (Introduction)

मानव सभ्यताको विकास प्रक्रिया सँगसँगै धेरै प्रकारका व्यापारिक संस्थाहरू अभ्यासमा ल्याइएको पाइन्छ, त्यसमध्ये केही मुख्य व्यापारिक संस्थाहरू एकलौटी व्यावसाय संस्था र साभेदारी व्यावसाय संस्था हुन्। एकलौटी व्यावसायिक संस्था र साभेदारी व्यावसायिक संस्थाका मुख्य दुई वटा कमजोरीहरू छन्। ती हुन्- (१) पर्याप्त पूँजीको कमी, (२) असिमित दायित्व। यी कमजोरीहरूबाट छुटकारा पाउनका लागि अर्को धेरै सजिलो र महत्त्वपूर्ण व्यावसायिक सङ्गठनको विकास भएको पाइन्छ जसलाई संयुक्त पूँजी कम्पनी भनिन्छ। संयुक्त पूँजी कम्पनी नेपाल कम्पनी ऐन २०६३ द्वारा स्थापना गरिन्छ। सङ्क्षेपमा यी व्यावसायिक संस्थाहरूलाई तलको तालिकाबाट प्रस्ट पार्न सकिन्छ।

कम्पनीको अर्थ तथा अवधारणा (Meaning and Concept of Company)

कम्पनी दुई वा दुईभन्दा बढी व्यक्तिहरूको एउटै साभा उद्देश्य भएको व्यावसायिक संस्था हो। नाफा कमाउने उद्देश्य राखी कम्पनीको स्थापना गरिएको हुन्छ। कम्पनीका सदस्यहरूको साभा उद्देश्य प्राप्त गर्नका निमित्त कम्पनीका सदस्यहरूमा भएका विविध सीप, सङ्गठन, कुशलता, योग्यतालाई प्रयोग गरी सञ्चालन गरिएको हुन्छ।

कम्पनी परिवर्तित व्यावसायिक सङ्गठनको आधुनिक एवम् तेस्रो स्वरूप हो। कम्पनी कुनै कार्य, व्यापार वा व्यवसाय गरी नाफा कमाउनका निमित्त दुई वा दुईभन्दा बढी व्यक्तिहरूको एउटै साभा उद्देश्य भएको संस्था हो। यसको पूँजीको संरचना विभिन्न पूँजी अंश (Share Capital) विक्रीबाट गरिन्छ भने सेयरको हक एक सदस्यबाट अर्को व्यक्तिलाई सजिलै हस्तान्तरण गर्न सकिन्छ। कम्पनी कानूनद्वारा सिर्जित कृत्रिम व्यक्ति हो, जसको कानूनको नजरमा छुट्टै अस्तित्व हुन्छ। कम्पनीले आफ्नो आधिकारिक छाप (Common Seal) प्रयोग गरी सम्बन्धित सबै पक्षसंग कारोबार र सम्झौता गर्न सक्दछ। कम्पनीका सदस्यहरूको दायित्व सीमित हुन्छ। कम्पनीमा लगानी गर्ने सेयरधनीहरूले अंश पूँजीमा लगानी गरेको रकमभन्दा बढी दायित्व वहन गर्दैनन्। कम्पनीले विक्री गरेको सेयर लिने व्यक्तिलाई सेयरधनी (Shareholder) भनिन्छ। सेयरधनीको परिवर्तन, मृत्यु वा टाट पल्टेको कारणले कम्पनीको कुनै पनि दैनिक क्रियाकलापमा असर पर्दैन। यो एउटा निरन्तर चलिरहने व्यावसायिक संस्था हो।

Prof. L.H. Haney का शब्दमा, "संयुक्त पूँजी कम्पनी नाफा कमाउनका लागि खोलिएका व्यक्तिहरूको ऐच्छिक संस्था हो, जसको पूँजी हस्तान्तरणीय सेयरमा विभाजित हुन्छ र सदस्यताका लागि स्वामित्व हुनु आवश्यक सर्त मानिन्छ।"

According to Prof. L.H. Haney, "A joint stock Company is a voluntary association of persons for profit, whose capital is divided into transferable shares, ownership is required for its membership".

Y.K. Bhusan का शब्दमा, "कम्पनीलाई कानूनद्वारा मान्यता दिइएको विशिष्ट नाम, साभ्ना छाप र सीमित दायित्व भएको तथा निश्चित मूल्यका हस्तान्तरण योग्य अंश पूँजी भएको साभ्ना पूँजी र निरन्तर उत्तराधिकार प्राप्त एउटा कृत्रिम व्यक्तिका रूपमा परिभाषित गर्न सकिन्छ।"

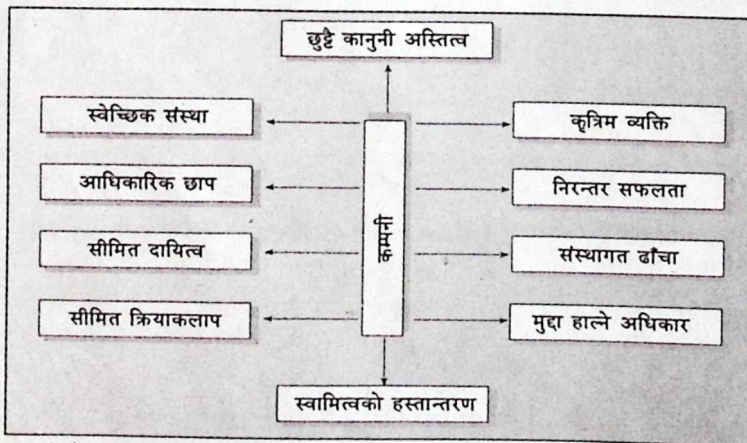
According to Y.K. Bhusan, "A company may be defined as an artificial person recognized by law, with distinctive name, a common seal, a common capital comprising transferable shares of fixed value carrying limited liabilities and having a perpetual succession."

कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ३ अनुसार, 'मुनाफाको उद्देश्य लिई कुनै उद्यम गर्न चाहने व्यक्तिले एकलै वा अरूसँग मिलेर कम्पनी स्थापना गर्न सक्छ।'

सार्वजनिक कम्पनीको अर्थ तथा अवधारणा (Meaning and Concept of Public Limited Company)

सामान्यतया कम्पनीलाई नै सार्वजनिक कम्पनीका रूपमा परिभाषित गर्न सकिन्छ। छुट्टै कानुनी अस्तित्व भएको, सेयरधनीहरूको दायित्व सीमित भएको कम्पनी नै सार्वजनिक कम्पनी हो। सार्वजनिक कम्पनीको अंश पूँजी (Share) सेयर बजार (Stock Market) मा सुचीकरण, खरिद तथा विक्रि गर्न सकिन्छ। कम्पनीले सर्वसाधारणमा सीमित दायित्वका लागि मात्र सेयर खरिद गर्न आह्वान गर्न सक्दछ। सार्वजनिक कम्पनीका अंश, पूँजी एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा सजिलै हस्तान्तरण गर्न सकिन्छ। राज्यले तोकेको कानुनी प्रक्रियाहरू पुरा गरी सीमित दायित्व कम्पनी (Limited liabilities Company) स्थापना गर्न सकिन्छ। कम्पनीको कानुनी दस्तावेजहरूमा कम्पनीको उद्देश्य, नाम र ठेगाना, यसका सदस्यहरू, सञ्चालकहरू र व्यवस्थापकहरूको नाम र ठेगाना उल्लेख गरिएको हुन्छ।

सार्वजनिक कम्पनीका विशेषताहरू (Characteristics of a Public Limited Company)

कम्पनीका निम्न मूलभूत विशेषता रहेका छन्—

१) छुट्टै कानुनी अस्तित्व (Separate legal entity):

कम्पनी कानूनद्वारा सिर्जित एक छुट्टै अस्तित्व भएको संस्था हो। कम्पनीले सबै कार्यहरूमा कम्पनीका सदस्यहरूको व्यक्तित्वभन्दा छुट्टै अस्तित्व राख्दछ। यसले कुनै साधारण व्यक्तिसरह सम्पत्ति सङ्कलन र कानुनी रूपमा व्यवसाय गर्न सक्दछ। यसले आफ्नै नाममा कुनै व्यक्ति वा संस्थासँग सम्झौता गर्न, बैङ्क खाता खोल्न सक्दछ। कम्पनीले कुनै व्यक्तिउपर अदालतमा मुद्दा दायर गर्न सक्छ भने कुनै व्यक्ति वा संस्थाले पनि कम्पनीउपर अदालतमा मुद्दा दायर गर्न सक्दछ।

- २) **स्वेच्छिक संस्था (Voluntary Association):**
कम्पनी नाफा कमाउने उदेश्यले खोलिएको व्यक्तिहरूको एउटा स्वेच्छिक सङ्गठन हो । कम्पनी साभ्ना उदेश्य प्राप्तिका लागि स्थापना गरिएको दुई वा दुईभन्दा बढी व्यक्तिहरूको साभ्ना सङ्गठन हो । कम्पनीमा कुनै पनि व्यक्तिलाई न त सदस्य बन्न वाध्य बनाइन्छ, न त इच्छाविपरीत निष्कासित गरिन्छ । त्यसैले कम्पनी एक ऐच्छिक संस्था हो ।
- ३) **कृत्रिम व्यक्ति (Artificial Person):**
कम्पनी एउटा छुट्टै अस्तित्व भएको कृत्रिम व्यक्ति हो । जसले एउटा व्यक्ति सरह आफ्नै नाममा बैंक खाता खोल्न सक्दछ तथा जिन्सी सामानहरू खरिद बिक्री गर्न सक्दछ ।
- ४) **आधिकारिक छाप (Common Seal):**
कम्पनी कानूनद्वारा सिर्जित कृत्रिम व्यक्ति भएकाले यसले आफैँले कुनै पनि सम्भौतामा आफ्नो नामको हस्ताक्षर गर्न सक्दैन । त्यसैले कम्पनीले सम्भौता गर्दा आधिकारिक हस्ताक्षरको ठाउँमा जुन नामवाट कम्पनी दर्ता हुन्छ, सोही नामवाट आधिकारिक छाप बनाई हस्ताक्षरका रूपमा आफ्नो प्रनिनिधिमार्फत आधिकारिक छाप प्रयोग गरिन्छ । यस छापलाई कम्पनीको आधिकारिक हस्ताक्षर मानिन्छ र यसलाई कानुनी रूपमा मान्यता दिइन्छ ।
- ५) **निरन्तर सफलता (Perpetual Succession):**
कम्पनीका सेयरधनीहरू जन्मन्छन्, मर्छन् त्यसै गरी नयाँ सेयरधनीहरू आउँछन् र पुरानो सेयरधनीहरू आफ्नो सेयर हस्तान्तरण गरी कम्पनीबाट बाहिर जान्छन् । जसको कारणले कम्पनीको दैनिक क्रियाकलापमा कुनै असर नपरी निरन्तर रूपमा चली नै रहन्छ ।
- ६) **सीमित दायित्व (Limited Liability):**
सीमित दायित्व कम्पनीको एक महत्त्वपूर्ण विशेषता हो । यदि कम्पनी टाट पल्टेमा सेयरधनीले लगानी गरेको सेयरको रकम मात्र कम्पनीका सदस्यहरूले गुमाउनुपर्ने हुन्छ । कुनै पनि सेयरधनीहरूले आफ्नो व्यक्तिगत सम्पत्तिबाट कम्पनीको ऋण तिर्नुपर्दैन यो कम्पनीको एक महत्त्वपूर्ण विशेषता हो, जुन एकलौटी व्यवसाय र साभ्नेदारीमा पाइँदैन ।
- ७) **संस्थागत ढाँचा (Having Corporate Body):**
कम्पनीका कुनै आधिकारिक मालिक हुँदैनन् । धेरै सेयरधनीहरू मिलेर कम्पनीको जन्म हुन्छ । ती सबै सेयरधनीहरू कम्पनी सञ्चालन गर्न सक्षम हुनै पर्छ भन्ने छैन । यसरी कम्पनीका सेयरधनीहरूबाट सक्षम व्यक्तिहरूको छनोट गरी कम्पनी सञ्चालनको सीमित अवधिका लागि अधिकार प्रदान गरिन्छ ।
- ८) **सीमित क्रियाकलाप (Limited Activities):**
कम्पनी जुन उदेश्यले दर्ता भएको हुन्छ, उक्त कार्यहरू कम्पनीको प्रबन्धपत्र (Memorandum Book) मा उल्लेख गरिएको हुन्छ । यसरी प्रबन्धपत्रमा उल्लेख गरिएको क्रियाकलापबाहेक अरू कार्यहरू गर्न पाइँदैन ।
- ९) **मुद्दा हाल्ने अधिकार (Right to sue):**
कम्पनी एउटा कृत्रिम व्यक्ति हो । त्यसैले अरू कोही वा कम्पनीका सेयरधनीहरूको काम कारवाहीबाट कम्पनीलाई कुनै हानि नोक्सानी हुन गएको खण्डमा कम्पनीले उक्त व्यक्ति वा सेयरधनीलाई विपक्ष बनाई मुद्दा दायर गर्न सक्छ । त्यसै गरी कम्पनीको कारणले समाजमा रहेको कुनै व्यक्ति वा समाजलाई नरात्रो असर पर्न गएको खण्डमा उक्त समाज वा व्यक्तिले कम्पनीलाई पनि मुद्दा हाल्न पाउँछ ।
- १०) **स्वामित्वको हस्तान्तरण (Transferability of shares):**
कम्पनीको स्वामित्व सेयरको रूपमा रहेको हुन्छ भने सेयरमा भएको स्वामित्व एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिलाई सजिलै हस्तान्तरण गर्न सकिन्छ । सेयरधनीहरू स्वतन्त्ररूपले आफ्नो सेयर बेच वा आफूसँगै राख्न सक्दछन् ।

सार्वजनिक कम्पनीका प्रकारहरू (Types of Public Limited Company)

कम्पनीलाई विभिन्न दृष्टिकोणको आधारमा निम्न किसिमले वर्गीकरण गर्न सकिन्छ-

१) चार्टर्ड कम्पनी (Chartered Company):

राष्ट्र प्रमुखको विशेष आदेशबाट स्थापना हुने कम्पनीलाई चार्टर्ड कम्पनी (Chartered Company) भनिन्छ । कुनै निश्चित उदेश्य वा विशेष कार्य पूरा गर्नका लागि यस्ता कम्पनीहरूको स्थापना गरिन्छ । यी कम्पनीहरूको

काम, कर्तव्य र अधिकार उक्त आदेशमा नै उल्लेख गरिएको हुन्छ । जस्तै; सन् १६०० मा बेलायतकी महारानी एलिजावेथद्वारा स्थापना भएको ब्रिटिस इस्ट इन्डिया कम्पनी ।

२) **वैधानिक कम्पनी (Statutory Company):**

संसदद्वारा विशेष कानून सिर्जना गरी विशेष कार्य गर्न गठन गरिएको कम्पनीलाई विशेष अस्तित्व प्राप्त कम्पनी वा वैधानिक कम्पनी (Statutory Company) भनिन्छ । यस्ता कम्पनीहरू विशेष कानूनअन्तर्गत रही कुनै विशेष काम गर्न सञ्चालित हुन्छन् । नेपाल राष्ट्र बैङ्क, नेपाल बिमा संस्थान आदि वैधानिक कम्पनीका उदाहरणहरू हुन् ।

३) **दर्ता कम्पनी (Registered Company):**

कुनै पनि देशको कम्पनी ऐन वा कम्पनी संरचना कानूनअन्तर्गत गठन गरिने कम्पनीलाई दर्ता कम्पनी (Registered Company) भनिन्छ । नेपालमा कम्पनी ऐन, २०६३ अनुसार कम्पनीहरूको दर्ता र सञ्चालन गरिन्छ । साधारणतया कम्पनीहरू कुनै पनि देशको कम्पनी ऐनअन्तर्गत दर्ता र सञ्चालन गरिन्छ ।

४) **सीमित दायित्व भएको कम्पनी (Limited Company):**

सेयरधनीहरूको दायित्व उनीहरूले लिएको सेयरको रकम बराबरको मात्र हुने गरी गठन गरिएको कम्पनीलाई सीमित दायित्व भएको कम्पनी भनिन्छ । दायित्व निम्न दुई किसिमले सीमित हुन सक्दछ-

क) **सेयरद्वारा सीमित कम्पनी (Company Limited by Shares):** प्रत्येक सेयरधनीहरूले लिएको सेयरहरूको मूल्य बराबर वा तिर्न प्रतिज्ञा गरिएको सेयरको रकम बराबरको रकममा मात्र सीमित दायित्व भएको कम्पनीलाई सेयरद्वारा सीमित कम्पनी भनिन्छ ।

ख) **जमानतद्वारा सीमित कम्पनी (Companies Limited by Guarantee):** गैरव्यापारिक संस्थाहरू प्रायः जमानतद्वारा सीमित कम्पनीको रूपमा गठन गरिएका हुन्छन् । यसरी गठन भएका कम्पनीहरूमा यदि यस्ता कम्पनीहरू टाट पल्टेमा यसका सदस्यहरूले एक निश्चित रकम दिने भन्ने कम्पनी दर्ता गर्दा नै प्रबन्धपत्रमा उल्लेख गरिएको हुन्छ । यस्ता कम्पनीमा सदस्यहरूले सेयर किनेका वा नकिनेका पनि हुन सक्छन् । यदि कम्पनीमा सेयरको कारोबार भएको छ भने सेयरधनीहरूले सेयरको तिर्न बाँकी रकम र जमानतमा उल्लेख भएको रकम दुवै तिर्नुपर्ने हुन्छ ।

५) **असीमित दायित्व भएको कम्पनी (Unlimited Liability Company):**

सेयरधनीहरूको दायित्व असीमित भएको कम्पनीलाई असीमित दायित्व भएको कम्पनी भनिन्छ । कम्पनीले तिर्नुपर्ने ऋणमा सेयरधनीहरूको असीमित दायित्व हुन्छ । यदि कम्पनीको सम्पत्ति बेचेर ऋण तिर्न नपुगेको अवस्थामा सेयरधनीहरूले आफ्नो व्यक्तिगत सम्पत्तिबाट पनि कम्पनीको दायित्व चुक्ता गर्नुपर्ने हुन्छ, तर अचेल यस्ता कम्पनीहरू प्रायः गठन भएको पाईँदैन र लोकप्रिय पनि छैनन् ।

सार्वजनिक कम्पनीका फाइदाहरू (Advantages of Public Limited Companies)

कम्पनीको प्रचलन बढ्दो छ । ससाना इकाइमा पूँजी विभाजन गरी उक्त पूँजीलाई सेयरधनीबाट स्वीकार गरिएको कृत्रिम कानुनी व्यक्तिसरहको हैसियत प्राप्त भएको व्यवसायिक संस्था संयुक्त पूँजी कम्पनी हो । कम्पनीको उपयोगिताबाट यसका फाइदाहरूलाई प्रस्ट पार्न सकिन्छ । कम्पनीका फाइदाहरू निम्नानुसार छन् :

१) **ठूलो परिमाणको पूँजी (Large Capital):**

कम्पनीमा धेरै सङ्ख्यामा अंशियारहरू हुन्छन् । कम्पनीले ठूलो परिमाणमा पूँजी सङ्कलन गर्न विभिन्न प्रकारका सेयर निष्कासन गर्दछ र अतिरिक्त पूँजी आवश्यक भएमा वित्तीय संस्थाबाट ऋण लिने र सर्वसाधारणमा ऋणपत्र जारी गरी पूँजी सङ्कलन गर्न सक्दछ ।

२) **सीमित दायित्व (Limited Liabilities):**

कम्पनीमा अंशियारहरूको दायित्व सीमित हुन्छ । कसैले पनि आफू लगानी गरेको सेयरको मूल्यभन्दा बढी दायित्व बेहोर्नु पर्दैन । यसबाट ठूलो सङ्ख्यामा रहेका सर्वसाधारणले कम जोखिममा आफ्नो बचत लगानी गर्ने अवसर पाउँछन् ।

३) स्थायी अस्तित्व (Perpetual Existence):

एकलौटी तथा साभेदारी व्यवसायको तुलनामा कम्पनीको अस्तित्व स्थायी हुन्छ। अशियारहरूको मृत्यु भएमा, टाट पल्टेमा, बहुलाएमा वा पागल भएमा पनि कम्पनीको अस्तित्वमा कुनै किसिमको असर पर्दैन। कम्पनीको जीवन केही व्यक्तिहरूमा निर्भर गर्दैन, यसको जीवन स्थायी हुन्छ। त्यसैले यस्तो स्थायी अस्तित्व भएको व्यवसाय राष्ट्र एवम् समाजका लागि अत्यन्तै उपयोगी तथा लाभप्रद हुन्छ।

४) सेयरको हस्तान्तरणीयता (Transferability of Shares):

कम्पनीका अशियारहरूलाई आफ्नो सेयरको हस्तान्तरण अथवा खरिदबिक्रीको पूर्ण स्वतन्त्रता हुन्छ। आर्थिक समस्या परेमा आफ्नो सेयर सजिलै बिक्री गरेर रकम प्राप्त गर्न सकिन्छ। सेयरको हस्तान्तरणीयताले लगानीलाई तरलता प्रदान गरेर रकम प्राप्त गर्न सकिन्छ। त्यसैले सेयरको हस्तान्तरण सजिलैसँग हुनु लगानीकर्ताको दृष्टिले अत्यन्तै उपयोगी मानिन्छ। यो कम्पनीका दृष्टिले पनि ज्यादै लाभप्रद हुन्छ, किनकि यो गुणले गर्दा नै सजिलै पर्याप्त पूँजी सङ्कलन गर्न सम्भव हुन्छ।

५) प्रजातान्त्रिक व्यवस्थापन (Democratic Management):

कम्पनीको व्यवस्थापन अशियारहरूद्वारा निर्वाचित व्यक्तिहरूमार्फत हुन्छ। यी व्यक्तिहरू सामूहिक रूपमा अशियारहरूप्रति उत्तरदायी हुन्छन्। उत्तरदायी नभएमा सेयरधनीहरूले साधारण सभाका माध्यमबाट उनीहरूलाई हटाउन सक्छन्।

६) सक्षम व्यवस्थापन (Efficient Management):

कम्पनीमा पर्याप्त स्रोतसाधन उपलब्ध हुन्छ। यसबाट कम्पनीले दक्ष एवम् विशेषज्ञ वा अनुभव प्राप्त जनशक्तिलाई आकर्षित गर्दछ। यस्तो जनशक्तिको कार्यसम्पादनबाट व्यवस्थापन प्रभावकारी बन्दछ।

७) न्यून जोखिम (Minimum Risk):

कम्पनीको जोखिम धेरै अशियारहरूको बीच बाँडिएको हुन्छ। त्यसैले यसबाट एउटा अशियारले वहन गर्ने जोखिम न्यून हुन्छ। कम्पनी टाट पल्टेमा घरघरानाबाट थप रकम बेहोर्नुपर्दैन।

८) **प्रार्वजनिक कम्पनीका मुख्य कागजातहरू (Main Documents of Companies)**

कम्पनीको अस्तित्वलाई निरन्तरता दिन र सञ्चालन तथा दर्ता प्रक्रियालाई पूर्णरूप दिन कम्पनीले मुख्य रूपमा तीनवटा दस्तावेजहरू तयार गर्दछ। ती दस्तावेजहरू निम्न प्रकारका छन्—

१) प्रबन्धपत्र (Memorandum of Association):

प्रबन्धपत्र कम्पनीले तयार पार्ने दस्तावेजहरूमध्ये एक महत्त्वपूर्ण दस्तावेज हो। यो कम्पनीको मूल कानून हो, जसमा कम्पनीको उद्देश्य र कार्यक्षेत्रको सीमा तय गरी तिनीहरूलाई परिभाषित गरिएको हुन्छ। कम्पनीको प्रबन्धपत्रमा उल्लेख गरेका कुराहरूको सीमाभन्दा बाहिर गएर कम्पनीले कार्य गरेमा त्यस्तो कार्यहरू गैरकानुनी हुने हुँदा कम्पनीले प्रबन्धपत्र तयार गर्दा वर्तमान र भविष्यमा देखा पर्ने समस्याहरूलाई दृष्टिगत गरी होसियारीपूर्वक विचार पुन्याएर कागजात तयार गर्नुपर्दछ। प्रबन्धपत्रमा मुख्यतया कम्पनी रहने स्थानसम्बन्धी दफा, उद्देश्यसम्बन्धी दफा, पूँजीसम्बन्धी दफा र दायित्वसम्बन्धी दफा समावेश गरिएका हुन्छन्। यस पत्रलाई कम्पनी दर्ता गर्दा कम्पनी दर्ता निवेदनका साथ अनिवार्य रूपमा पेस गर्नुपर्दछ र प्रबन्धपत्रका सबै पानाहरूमा कम्पनी प्रवर्तकहरूले हस्ताक्षर गर्नुपर्दछ।

नेपालको कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १५(१) अनुसार कम्पनीको प्रबन्धपत्रमा निम्नलिखित कुराहरू समावेश गरिएको हुनुपर्दछ—

क) कम्पनीको नाम।

ख) कम्पनीको मुख्य कार्यालय रहने ठेगाना र कारोबार गर्ने स्थान।

ग) कम्पनीका उद्देश्यहरू।

घ) कम्पनीको उद्देश्य हासिल गर्न गरिने कार्यहरू।

ङ) कम्पनीको अधिकृत पूँजीको रकम र विभिन्न प्रकारका सेयरका सङ्ख्या।

च) कम्पनीले तत्काल जारी गर्ने पूँजीको रकम।

- छ) प्रवर्तकहरूले तत्काल लिन मन्जुर गरेको सेयरसङ्ख्या ।
 ज) सेयर खरिद तथा हस्तान्तरणसम्बन्धी नियम तथा विधि ।
 झ) अन्य आवश्यक विवरणहरू ।

२) नियमावली/विनियम (Articles of Association):

कम्पनी दर्ता प्रक्रियामा प्रबन्धपत्रको साथसाथै अर्को दोस्रो महत्त्वपूर्ण दस्तावेज (Document) को रूपमा कम्पनी सञ्चालनसम्बन्धी नियमावली (Articles of Association) तयार गरिन्छ । यस नियमावलीमा कम्पनीले गर्ने कारोबार र आन्तरिक कार्यलाई सुव्यवस्थित तरिकाले अगाडि बढाउन आवश्यक पर्ने नीति नियमहरू समावेश गरिएको हुन्छ । यस नियमावलीमा कम्पनीको आन्तरिक व्यवस्थापन र उद्देश्य पूरा गर्न गरिने कार्यको बारेमा विस्तृत रूपमा व्याख्या गरिएको हुन्छ । नियमावलीले कम्पनीका सदस्यहरूको अधिकार क्षेत्र र कार्यक्षेत्र तोकेको हुन्छ र प्रत्येक सदस्यहरूले यसलाई पालना गर्नुपर्दछ । प्रबन्धपत्रको आधारमा नियमावली तयार गरिन्छ र नियमावलीले कम्पनी सञ्चालन प्रक्रिया सरलीकृत बनाउन दिशानिर्देशको रूपमा कार्य गर्दछ । नियमावलीको प्रत्येक पानामा प्रवर्तकहरूको सहीछाप रहेको हुन्छ ।

नेपालको कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १७ (१) मा कम्पनीले प्रबन्धपत्रमा उल्लेख गरिएका उद्देश्यहरू हासिल गर्न र आफ्नो कारोबार र आन्तरिक व्यवस्थापनको कार्यलाई नियमित तथा सुव्यवस्थित रूपले अगाडि बढाउन नियमावली तयार गर्नुपर्ने र नियमावलीमा निम्न कुराहरू समावेश गरिएको हुनुपर्ने छ भनी दफा १७ (२) मा उल्लेख गरिएको छ—

- क) सञ्चालकहरूको सङ्ख्या र कार्याविधि ।
 ख) सञ्चालक हुन लिनुपर्ने न्यूनतम सेयर सङ्ख्या ।
 ग) सभा बोलाउने तरिका र त्यसका लागि दिनुपर्ने सूचनासम्बन्धी व्यवस्थाहरू ।
 घ) प्रबन्ध सञ्चालकको अधिकार र कर्तव्यहरू ।
 ङ) सञ्चालकहरूको पारिश्रमिक तथा भत्तासम्बन्धी व्यवस्था ।
 च) सेयरको वर्गीकरण र तिनीहरूको निष्कासन (Issue) सम्बन्धी सर्तहरू ।
 छ) अग्राधिकार सेयरवालाहरूको विशेषाधिकार र बन्देजहरू ।
 ज) सेयरहरूको हस्तान्तरण र जफत गर्न सक्ने व्यवस्था ।
 झ) लेखा राख्नेसम्बन्धी व्यवस्था ।
 ञ) कम्पनी विघटन गर्न सक्नेसम्बन्धी व्यवस्था ।
 ट) आवश्यक अन्य कुराहरू ।

प्रबन्धपत्र र नियमावलीबीच भिन्नता (Difference between memorandum of association and article of association)

कम्पनीको स्थापना गर्दा प्रबन्धपत्र र नियमावलीलाई सार्वजनिक दस्तावेजको रूपमा प्रयोग गरिएको हुन्छ । यी एकआपसमा अन्तरसम्बन्धित हुन्छन् । प्रबन्धपत्र र नियमावलीबीचका भिन्नताहरूलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रबन्ध पत्र (Memorandum of Association)	नियमावली (Articles of Association)
यसले कम्पनीको क्रियाकलापहरूको उद्देश्यको बारेमा व्याख्या गरेको हुन्छ ।	यसले कम्पनीको आन्तरिक व्यवस्थापनका बारेमा व्याख्या गरेको हुन्छ ।
यसले कम्पनीका सदस्यहरूको अधिकार र दायित्व तथा कम्पनीको सदस्यहरूबीचको सम्बन्धलाई व्याख्या गर्दछ ।	यसले कम्पनीका सदस्यहरूले पालना गर्नुपर्ने नियम कानूनका बारेमा व्याख्या गर्दछ ।
विशिष्ट परिस्थितिबाहेक कानूनले तोकेको व्यवस्थाभन्दा परिवर्तन गर्न पाइदैन ।	यो कम्पनीकै नियममा आधारित हुने भएकाले यसलाई आवश्यकताअनुसार परिवर्तन गर्न सकिन्छ ।
यो कम्पनीको मुख्य दस्तावेज हो ।	यो प्रबन्धपत्रको सहायक दस्तावेज हो ।
प्रत्येक कम्पनीको आफ्नै प्रबन्धपत्र हुनु जरुरी छ ।	सेयरद्वारा सीमित कम्पनीले नियमावली दर्ता गराउनु पर्दैन ।

३) **विवरणपत्र (Prospectus):** विवरणपत्र कम्पनीको तेस्रो महत्त्वपूर्ण दस्तावेज हो। सार्वजनिक कम्पनीले सबै सर्वसाधारणका लागि सेयर खरिद गर्न आह्वान गर्दछ। यसरी सेयर खरिद आह्वान गर्दा विवरणपत्रको माध्यमद्वारा आह्वान गरिन्छ। विवरणपत्र कम्पनीको यस्तो दस्तावेज (Document) हो, जसको माध्यमद्वारा कम्पनीले सर्वसाधारण जनतालाई आफ्नो कम्पनीको सेयर तथा ऋणपत्र खरिद गर्नका लागि आह्वान गर्दछ। विवरणपत्रमा कम्पनीको विगतको इतिहास भए त्यसको बारेमा, वर्तमान स्थितिको बारेमा र भविष्यको अपेक्षाको बारेमा सारांशमा व्याख्या गरिएको हुन्छ। विवरणपत्रलाई कम्पनीको सेयर तथा ऋणपत्र खरिद गर्न चाहने सर्वसाधारण जनतालाई कम्पनीको बारेमा सूचना प्रवाह गर्ने, प्रचारप्रसार गर्ने साथै विज्ञापनको भूमिका निर्वाह गर्ने र सेयर तथा ऋणपत्र खरिदकर्तालाई लगानी गर्न आमन्त्रण गर्ने दस्तावेजको रूपमा लिइन्छ। कम्पनीको दर्ता प्रक्रियामा कम्पनी दर्ता निवेदनका साथ प्रबन्धपत्र, नियमावली र विवरणपत्र अनिवार्य रूपमा सार्वजनिक कम्पनीले सम्बन्धित कम्पनी रजिष्ट्रार कार्यालयमा पेस गर्नुपर्दछ। प्राइभेट कम्पनीले सेयर निष्कासनको निमित्त विवरणपत्र प्रस्तुत गरिरहनु पर्दैन, तर पब्लिक कम्पनीले आफ्नो सेयर तथा ऋणपत्र निष्कासन गर्नुपूर्व नै विवरणपत्र अनिवार्य रूपमा तयार गर्नुपर्दछ।

नेपालको कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा २१(१) बमोजिम विवरणपत्रमा निम्न उल्लेखित कुराहरू समावेश गरिएको हुनुपर्दछ—

- १) कम्पनीको प्रबन्धपत्र र नियमावलीमा उल्लेख गरिएका कम्पनीका उद्देश्यहरू र अन्य मुख्य कुराहरू।
- २) सञ्चालक हुन लिनुपर्ने न्यूनतम सेयरसङ्ख्या र निजहरूलाई तोकिएको तलब, भत्ता वा पारिश्रमिक।
- ३) कम्पनीका प्रवर्तक वा सञ्चालकले प्राप्त गरेको वा प्राप्त गर्ने पुरस्कार वा पारिश्रमिकको नगद विवरण।
- ४) बोनस सेयरसम्बन्धी व्यवस्था।
- ५) सेयरवालाहरू कर्मचारीहरू वा अरू कसैका लागि सेयर सुरक्षित राख्ने व्यवस्था भए त्यसको विवरण।
- ६) सार्वजनिक रूपमा सेयरमा प्रिमियम थपी वेचुपर्ने कारण तथा औचित्य।
- ७) सञ्चालकहरूको परिचय।
- ८) सार्वजनिक रूपमा निष्कासन गरिएका सेयर खरिदवालाहरूको कम्पनी सञ्चालक समितिमा हुने प्रतिनिधित्वसम्बन्धी व्यवस्था।
- ९) सेयर खरिद गर्न चाहने लगानीकर्ताले खरिद गर्नुपर्ने न्यूनतम सेयरसङ्ख्या र सेयर खरिद निवेदनका साथ अग्रिम तिर्नुपर्ने सेयरको रकम।
- १०) ऋणपत्र निष्कासन गरी ऋण लिइएको भए ऋण लिनुको कारण साथसाथै ऋण चुक्ता गरिएको ऋणपत्रको सङ्ख्या र चुक्ता गर्न बाँकी ऋणपत्रको सङ्ख्या।
- ११) सेयर बिक्रीबाट प्राप्त भएको रकमबाट खरिद गरिएको सम्पत्तिहरूको विवरण र त्यस्ता सम्पत्ति बिक्री गर्ने बिक्रेताहरूको नाम र सम्पत्ति खरिद गरेको रकम नगदमा भुक्तानी नगरी सेयर तथा ऋणपत्रको माध्यमद्वारा भुक्तानी गर्ने व्यवस्था भए त्यसको बारेमा जानकारी।
- १२) सेयर र ऋणपत्रमा दलाली दस्तुर।
- १३) कम्पनीको व्यावसायिक कारोबार गर्दा कम्तीमा ३ वर्षमा लाग्ने अनुमानित खर्चको विवरण।
- १४) लेखापरीक्षकको नाम र ठेगाना साथै यदि लेखा परीक्षण प्रतिवेदन उपलब्ध भए त्यसको विवरण।
- १५) कहिले वा कुन समयमा सेयर बाँडफाँड गरिने हो, त्यसका बारेमा सूचना प्रकाशित गर्ने बारे।
- १६) यदि सेयर अन्डरराइटिङ गरिएको भए त्यससम्बन्धी कमिसन दस्तुर।
- १७) जारी पूँजीको ५ प्रतिशतभन्दा बढी सेयर लिने सेयरवालाहरूको नाम।
- १८) अग्राधिकार सेयरवालाहरूको विशेषाधिकार र बन्देजसम्बन्धी व्यवस्था।
- १९) नयाँ कम्पनीको हकमा स्थापना गर्दा लागेको प्रारम्भिक खर्च र पहिले नै स्थापना भएको कम्पनीको हकमा हालको वास्तविक चित्र देखाउने वासलात।
- २०) कम्पनीले खरिद गरेको वा खरिद गर्न चाहेको सम्पत्तिमा प्रवर्तक वा सञ्चालकहरूको धन परेको रहेछ भने सो कुरा र प्रवर्तक वा सञ्चालकको अरू कुनै कम्पनीसित सम्बन्ध रहेछ भने सो कुराको विवरण।
- २१) अन्य आवश्यक विवरणहरू।

सेयर पूँजीको अवधारणा तथा परिभाषा (Concept and Meaning of Share Capital)

हरेक कम्पनीको कुल पूँजीलाई ससाना बराबर इकाइहरूमा विभाजन गरिएको हुन्छ । यसरी विभाजन गरिएको धेरैवटा अंशहरूमध्येको एउटा अंशलाई सेयर भनिन्छ । सेयरले लगानीकर्ताको कम्पनीमाथिको अधिकारलाई प्रतिनिधित्व गर्दछ । सेयरधनीहरूले कम्पनीबाट पाउने विभिन्न प्रकारका लाभहरू उनीहरूले खरिद गरेको सेयरसंख्यामा आधारित हुन्छ । सारांशमा, सेयर भन्नाले कम्पनीका कुल पूँजीको धेरैवटा एकाइहरूमध्येको एउटा अंश हो भन्ने बुझिन्छ ।

कम्पनीहरूले सर्वसाधारण जनताहरूलाई सेयर अंश विक्री गरेर कम्पनी सञ्चालन र लगानी कार्य गर्नका लागि आवश्यक पूँजी जम्मा गर्दछन् । कम्पनीको अधिकतम पूँजी कम्पनीले तयार गर्ने प्रबन्धपत्रमा उल्लेख गरिएको हुन्छ । कम्पनी स्थापना गर्न ठूलो मात्रामा पूँजीको आवश्यकता पर्ने भएकाले उक्त रकम सर्वसाधारण जनमानसहरूलाई सेयर विक्री गरेर पूँजीको निर्माण गर्दछ भने यस्तो पूँजीलाई सेयर पूँजी (Share Capital) भनिन्छ । कम्पनीले निष्कासन गरेका सेयरहरू खरिद गर्ने व्यक्तिहरूलाई सेयरधनी (Shareholder) भनिन्छ ।

सेयरका प्रकारहरू (Types of Share)

कम्पनीको सेयरलाई मुख्यगरी निम्नलिखित दुई भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ—

- १) साधारण सेयर (Equity/ Ordinary share or Common Stock)
- २) पूर्वाधिकार सेयर (Preference Share or Preferred Stock)

१) साधारण सेयरहरू (Equity share/Ordinary share): पूर्वाधिकार सेयरमा जस्तो कुनै पनि प्राथमिकता नभएको सेयरलाई साधारण सेयर (Equity share) भनिन्छ । कानुनी रूपमा कम्पनीको अन्तिम र वास्तविक मालिकसह कम्पनी सञ्चालन गर्ने र कम्पनी सञ्चालनार्थ सदस्यहरूलाई छनोट गर्नका लागि मतदान गर्ने अधिकार रहेको सेयरलाई साधारण सेयर (Equity Share) भनिन्छ । साधारण सेयरमा वितरण गरिने लाभांश कम्पनीले आर्जन गरेको नाफाअनुसार परिवर्तन भइरहन्छ । साधारण सेयरमा पूर्वाधिकार सेयरभन्दा बढी मात्रामा जोखिम रहेको हुन्छ । प्रायः क्रियाशील लगानीकर्ताहरू साधारण सेयरमा आकर्षित हुन्छन् । जसले साधारण सेयर खरिद प्रमाणपत्र प्राप्त गर्दछ तिनीहरूलाई साधारण सेयरधनी (Equity Shareholder) भनिन्छ । कम्पनीले आर्जन गरेको नाफाको भाग सर्वप्रथम पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूलाई लाभांशको रूपमा वितरण गरिन्छ र बाँकी भएको नाफाबाट साधारण सेयरधनीहरूलाई लाभांश वितरण गरिन्छ ।

क) अधिकृत पूँजी (Authorised Capital): अधिकृत पूँजीलाई दर्ता पूँजी (Registered Capital) अथवा साङ्केतिक पूँजी (Nominal Capital) पनि भनिन्छ । कम्पनीको प्रबन्धपत्रमा कम्पनीलाई आवश्यक पर्ने अधिकतम पूँजीको मात्राको सीमानिर्धारण गरिएको हुन्छ । यस्तो अधिकतम सेयर पूँजीको मात्रालाई अधिकृत पूँजी (Authorised Capital) भनिन्छ । कम्पनीलाई आवश्यक पर्ने पूँजीको मात्रा सजिलै भनेको समयमा बेलाबेलामा परिवर्तन गर्न कानुनी भन्फट हुने भएकाले कम्पनी दर्ता गर्ने समयमा कम्पनीलाई आवश्यक पर्ने अधिकतम सेयर पूँजीको मात्रा कम्पनीको प्रबन्धपत्रमा प्रस्ट रूपमा उल्लेख गरिएको हुन्छ । कुनै पनि कम्पनीको प्रबन्धपत्रमा उल्लेख गरिएको अधिकृत पूँजीभन्दा बढी रकमको सेयर सर्वसाधारणलाई विक्री गर्न पाइँदैन । त्यसका लागि कानुनी प्रक्रिया पूरा गरेर मात्र कम्पनीले आफ्नो अधिकृत पूँजीलाई बढाउन सक्दछ । अधिकृत पूँजीलाई वासलातमा (Balance Sheet) मात्र देखाइन्छ र यसको बजारमूल्य (Market value) र साङ्केतिक मूल्य (Nominal value) फरक भएमा जहिले पनि साङ्केतिक मूल्य (Nominal value) मा राखिन्छ । उदाहरणका लागि मानौं कुनै कम्पनीको अधिकृत सेयर पूँजी रु. २०,००,००० छ र यसको साङ्केतिक मूल्य (Nominal value) एउटा सेयरबराबर रु. १०० छ भने यसलाई रु. १०० का २०,००० वटा सेयरहरूको जम्मा अधिकृत पूँजी रु. २०,००,००० मानिन्छ ।

ख) निष्कासन/जारी पूँजी (Issued Capital): कम्पनीको अधिकतम पूँजीमध्ये वा सबै सर्वसाधारणलाई लगानीको अवसर प्रदान गरी बजारमा विक्रीका लागि खुला गरिएको सेयर पूँजीलाई जारी पूँजी (Issued Capital) भनिन्छ । अर्को शब्दमा, कम्पनीले सर्वसाधारणलाई सेयरहरू विक्री गरी सेयर पूँजीको रकम

सङ्कलन गर्दछन् । यसरी सेयर पूँजी सङ्कलन गर्ने उद्देश्यले अधिकृत पूँजीको केही अंश वा सबै सर्वसाधारणलाई विक्री खुला गरिन्छ, जसलाई जारी पूँजी वा निष्कासन पूँजी (Issued Capital) भनिन्छ । प्रायः कम्पनीलाई सुरुको समयमा सबै पूँजी आवश्यक नपर्ने हुनाले अधिकृत पूँजीको केही भाग मात्र विक्री वितरण गरिन्छ । यदि कम्पनीलाई पूरै पूँजीको आवश्यकता परेमा सम्पूर्ण अधिकृत पूँजी बराबर विक्री खुला गर्न सक्दछ, तर अधिकृत पूँजीभन्दा जारी पूँजी बढी हुन सक्दैन । उदाहरणका लागि मानौं कुनै कम्पनीको रु. १०० का दरले २०,००० सेयरहरूमध्ये रु. १०० का दरले ८,००० सेयरहरू मात्र विक्री गर्दछ भने उसको जारी पूँजी रु. ८,००,००० हुन्छ ।

- ग) **आवेदित पूँजी (Subscribed Capital):** सर्वसाधारणलाई विक्री गर्ने उद्देश्यले निष्कासन गरिएको सेयरसङ्ख्या बराबर वा बढी वा सोभन्दा घटी सेयर खरिदका लागि सर्वसाधारणहरूले दाखिला गरेको निवेदित सेयर सङ्ख्या बराबरको रकमलाई आवेदित पूँजी (Subscribed Capital) भनिन्छ । कम्पनी प्रवर्तकहरूको कम्पनी सञ्चालनसम्बन्धी दृष्टिकोण, वित्तीय नीति तथा दृष्टिकोण र उनीहरूले समाजमा आर्जन गरेको सामाजिक, आर्थिक प्रतिष्ठा आदिका कारणले कम्पनीमा सेयरका लागि आवेदन जारी पूँजीभन्दा बढी वा कम प्राप्त हुने गर्दछ । प्रवर्तकहरूको दृष्टिकोण सन्तोषजनक नभएमा जारी सेयरसङ्ख्याभन्दा कम निवेदन प्राप्त हुने सम्भावना रहन्छ । यदि सर्वसाधारणबाट जारी पूँजीभन्दा सेयर खरिदका लागि बढी निवेदन प्राप्त भएको अवस्थामा कम्पनीको सञ्चालक समितिले जारी गरिएको सेयरसङ्ख्याभन्दा बढी आवेदित सेयरहरूको सङ्ख्यालाई स्वीकृत गर्न सक्दैन । यसरी बढी आवेदित सेयरसङ्ख्याको रकमलाई कि त कम्पनीले फिर्ता पठाउँछ वा बढी रकमलाई सेयर बाँडफाँडको हकमा समायोजन गर्न सक्दछ । उदाहरणका लागि मानौं कम्पनीले जारी गरिएको ८,००० सेयर सङ्ख्याहरूमध्ये १०० का दरले ५,००० वटा सेयरहरूमा खरिद निवेदन प्राप्त भएमा आवेदित पूँजी रु. ५,००,००० हुन्छ ।
- घ) **माग गरिएको पूँजी (Called up Capital):** कम्पनीले सेयरधनीहरूलाई लगानीको निमित्त स्वीकृत गरिएका सेयर सङ्ख्याहरूको अङ्कित वा साङ्केतिक मूल्य (Par value or Nominal value or Face value or Legal value) एकै पटक सङ्कलन गर्दैन । कम्पनीको वित्तीय आवश्यकताको आधारमा समयसमयमा विभिन्न किस्ताका रूपमा सेयरको मूल्यबराबरको रकम सङ्कलन गर्दछ । एउटा सेयरको मूल्यको जुन अंश कम्पनीले माग गरेको हुन्छ त्यसलाई माग गरिएको पूँजी (Called up Capital) भनिन्छ । उदाहरणका लागि मानौं रु. १०० दरले ५,००० सेयरको निवेदित पूँजीमध्ये यदि कम्पनी सञ्चालक समितिले प्रतिसेयर रु. ८० का दरले तिर्नका लागि आह्वान गर्दछ भने कम्पनीको माग गरिएको पूँजी (५,००० × ८०) रु. ४,००,००० हुन्छ ।
- ङ) **चुक्ता पूँजी (Paid up Capital):** सेयरधनीहरूसँग कम्पनीले प्रतिसेयर भुक्तानीको निमित्त माग गरिएको रकममध्ये सेयरधनीहरूबाट प्राप्त भएको पूँजीको रकमलाई चुक्ता पूँजी (Paid up capital) भनिन्छ । सेयरधनीहरूसँग भुक्तानीका लागि माग गरिएको रकम कहिलेकाहीँ सेयरधनीहरूबाट प्राप्त नहुन सक्दछ । यस्तो अवस्थामा माग गरिएको पूँजीको रकमबाट भुक्तानी नभएको रकम (Calls in arrears) घटाएर आएको रकमलाई चुक्ता पूँजी (Paid up capital) भनिन्छ । सेयरधनीहरूसँग माग गरिएको पूँजीको रकम एक निश्चित समयसम्ममा प्राप्त हुन नसकेमा त्यस्तो रकमलाई भुक्तानी आउन बाँकी रकम (Calls in arrear) भनिन्छ । यदि माग गरिएको पूँजीको रकम बराबर प्राप्त भएमा माग गरिएको पूँजी र चुक्ता पूँजीको रकम उही हुन्छ । उदाहरणका लागि मानौं रु. १०० दरले ५,००० सेयरको निवेदित पूँजीमध्ये यदि कम्पनी सञ्चालक समितिले प्रतिसेयर रु. ८० का दरले तिर्नका लागि आह्वान गर्दछ तर ४,००० सेयर संख्यामा रकम प्राप्त भइ १,००० सेयरहरूको रकम समयमा प्राप्त हुँदैन भने चुक्ता पूँजी (४,००० × ८०) बराबर कुल ३,२०,००० रकमलाई मानिन्छ ।
- च) **सञ्चित पूँजी (Reserve Capital):** माग गरिएको पूँजीको त्यो भाग जुन भाग कुनै दायित्व तिर्नका लागि मात्र माग गरिन्छ त्यसलाई सञ्चित पूँजी भनिन्छ ।
- २) **पूर्वाधिकार सेयर (Preference Share):** कम्पनीले आर्जन गरेको मुनाफा र कम्पनी विघटन भएको अवस्थामा कम्पनीको सम्पत्तिमाथि अग्रिम अधिकार राख्ने सेयरलाई पूर्वाधिकार सेयर (Preference Share) भनिन्छ । पूर्वाधिकार सेयर खरिद गर्ने व्यक्तिलाई पूर्वाधिकार सेयरधनी (Preference Shareholder) भनिन्छ ।

पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूले कम्पनीको सञ्चालक समितिमा प्रतिनिधित्व गर्न पाउँदैनन् र कम्पनीको सञ्चालक समितिमा प्रतिनिधि चयन गर्न आफ्नो मत वा भोट हाले अधिकार पनि उनीहरूलाई रहेको हुँदैन। पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूले एक निश्चित दरले लाभांश प्राप्त गर्दछन्, जुन सेयर खरिदपूर्व नै निश्चित गरिएको हुन्छ। यसर्थ, पूर्वाधिकार सेयरमा एकनासले लाभांश वितरण गरिन्छ। पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूलाई वितरण गरेर बाँकी रहेको मुनाफा मात्र साधारण सेयरधनीहरूलाई वितरण गरिन्छ। कुनै कारणले कम्पनी विघटन गर्नुपर्ने स्थिति सिर्जना भएमा कम्पनीको दायित्व पन्छाएर बाँकी भएको सेयर पूँजीको रकम सर्वप्रथम पूर्वाधिकारवाला सेयरधनीहरूलाई फिर्ता गरिन्छ र उनीहरूलाई तिरेर बाँकी भएको सेयर पूँजी रकम छ भने साधारण सेयरधनीहरू (Equity shareholder) लाई फिर्ता गरिन्छ। पूर्वाधिकार सेयरमा साधारण सेयरको तुलनामा कम जोखिम र कम आय हुन्छ।

पूर्वाधिकार सेयरका प्रकारहरू (Types of Preference Share)

सवैखाले लगानीकर्ताको सुविधालाई मध्यनजर गरी कम्पनी ऐनबमोजिम पूर्वाधिकार सेयरलाई निम्न आधारमा विभाजन गरिएको छ-

- क) सञ्चयी पूर्वाधिकार सेयर (Cumulative preference share): यदि कम्पनीले चालू वर्षमा आर्जन गरेको नाफाबाट पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूलाई लाभांश वितरण गर्न पर्याप्त नाफा नभएमा वा कम्पनी घाटामा गएको खण्डमा उक्त वर्षको बाँकी लाभांश आगामी वर्षहरूमा बक्यौताको रूपमा सञ्चित (Reserve) हुँदै जान्छ र आगामी वर्षहरूमा आर्जित नाफाबाट सञ्चय भएको लाभांश तिरिन्छ भने त्यसलाई सञ्चयी पूर्वाधिकार सेयर (Cumulative preference share) भनिन्छ। यस्ता सेयरधनीहरूलाई कम्पनीले नाफा आर्जन गर्न नसकेमा वा पर्याप्त नाफा आर्जन नभएमा जुन वर्षको लाभांश तिर्न बाँकी रहन्छ, त्यस वर्षको तिर्न बाँकी लाभांश आगामी वर्षमा पर्याप्त नाफा आर्जन गरेमा आगामी वर्षको नाफाबाट बक्यौता लाभांश तिरिन्छ।
- ख) असञ्चयी पूर्वाधिकार सेयर (Non-Cumulative preference share): जुन वर्षमा कम्पनीमा पर्याप्त नाफा हुन्छ त्यो वर्षको लाभांश पाउने र जुन वर्षमा कम्पनी नोक्सानमा जान्छ वा पर्याप्त नाफा हुँदैन भने उक्त वर्षको लाभांश नपाउने व्यवस्था भएको पूर्वाधिकार सेयरलाई असञ्चयी पूर्वाधिकार सेयर (Non-cumulative preference share) भनिन्छ। अर्को शब्दमा भन्ने हो भने कम्पनीले चालू वर्षमा नाफा आर्जन गर्न नसकी चालू वर्षको लाभांश वितरण गर्न नसकेमा वा लाभांश तिर्न पर्याप्त नाफा आर्जन नगरेमा चालू वर्षमा तिर्न बाँकी लाभांश आगामी वर्षहरूमा सञ्चित नहुने र आगामी वर्षको आर्जित नाफाले उक्त तिर्न बाँकी लाभांश तिर्न बाध्य नहुने व्यवस्था भएको सेयरलाई असञ्चयी पूर्वाधिकार सेयर भनिन्छ।
- ग) सहभागी पूर्वाधिकार सेयर (Participating Preference share): पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूले प्राप्त गर्ने लाभांशको प्रतिशत दर पहिले नै निश्चित गरिने हुनाले कम्पनीको नाफाको घटबढले पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूको लाभांश प्राप्तमा कुनै घटबढ हुँदैन, तर सहभागी पूर्वाधिकार सेयर धनीहरूको हकमा एक निश्चित लाभांश रकमको साथसाथै साधारण सेयरधनीहरूलाई लाभांश वितरण गरेर यदि केही मात्रामा नाफा बाँकी रहेमा उक्त नाफामा पनि एक निश्चित थप प्रतिशत लाभांश प्राप्त गर्ने अधिकार रहन्छ भने त्यसलाई सहभागी पूर्वाधिकार सेयर (Participating Preference Share) भनिन्छ।
- घ) असहभागी पूर्वाधिकार सेयर (Non-Participating preference share): सेयर खरिद गर्दा उल्लेख भएको लाभांश प्रतिशत बाहेकको अरु कुनै किसिमको नाफामा लाभांशको अधिकार नभएको पूर्वाधिकार सेयरलाई असहभागी पूर्वाधिकार सेयर (Non-Participating share) भनिन्छ। अन्य अर्थ नलागेमा प्रायः पूर्वाधिकार सेयरहरू असहभागी पूर्वाधिकार सेयरको रूपमा चिनिन्छन्।
- ङ) सोध्य पूर्वाधिकार सेयर (Redeemable Preference Share): एक निश्चित समय अवधिपश्चात् सेयरधनीले लगानी गरेको सेयरसङ्ख्याको अंकित मूल्य बराबर रकम फिर्ता पाउने पूर्वाधिकार सेयरलाई सोध्य पूर्वाधिकार सेयर (Redeemable Preference Share) भनिन्छ। यस्तो सेयरको रकम सेयर प्रमाणपत्रमा उल्लेख गरिएको अवधि पूरा भएपछि फिर्ता गरिन्छ। त्यस्तो अवधिलाई परिपक्व अवधि (Maturity Period) भनिन्छ। यस्तो सेयर पूँजीको रकम कम्पनीले नयाँ सेयर निष्कासन गरेर वा पूँजी फिर्ता गर्ने उद्देश्यले स्थापना गरिएको पूँजी फिर्ता कोष (Capital Redemption Fund) बाट फिर्ता गरिन्छ।

- च) असोध्य पूर्वाधिकार सेयर (Irredeemable Preference Share): कम्पनीको अस्तित्व रहुन्जेलसम्म पूर्वाधिकार सेयरमा लगानी गरेको रकम सेयरधनीलाई फिर्ता नगरिने सेयरलाई असोध्य पूर्वाधिकार सेयर (Irredeemable Preference Share) भनिन्छ । यस्तो सेयरको रकम कम्पनी विघटन हुने अवस्था सिर्जना भए मात्र फिर्ता गरिन्छ ।
- छ) परिवर्तनीय पूर्वाधिकार सेयर (Convertible Preference Share): एक निश्चित समयपश्चात् पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूको स्वेच्छाले पूर्वाधिकार सेयरलाई साधारण सेयर (Equity Share) मा परिवर्तन गर्ने अधिकार रहेको सेयरलाई परिवर्तनीय पूर्वाधिकार सेयर (Convertible Preference Share) भनिन्छ ।
- ज) अपरिवर्तनीय पूर्वाधिकार सेयर (Non-Convertible Preference Share): एक पटक खरिद गरिएको पूर्वाधिकार सेयर कम्पनीको अस्तित्व रहुन्जेलसम्म साधारण सेयरमा परिवर्तन गर्ने अधिकार नभएको सेयरलाई अपरिवर्तनीय पूर्वाधिकार सेयर (Non-Convertible Preference share) भनिन्छ ।

साधारण सेयर र पूर्वाधिकार सेयरबीच भिन्नता

(Differences between equity shares and preference shares)

साधारण सेयर र पूर्वाधिकार सेयरबीच निम्नलिखित बुँदाहरूमा भिन्नता पाइन्छ-

भिन्नताका आधारहरू	साधारण सेयर	पूर्वाधिकार सेयर
१. लाभांशमा अधिकार (Right of Dividend)	कम्पनीले गरेको नाफाबाट पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूलाई लाभांश वितरण गरेपछि बाँकी भएको नाफा साधारण सेयरधनीहरूलाई लाभांशको रूपमा वितरण गरिन्छ ।	कम्पनीले गरेको नाफाबाट सर्वप्रथम पूर्वाधिकार सेयरधनीलाई लाभांश वितरण गरिन्छ ।
२. लाभांशको दर (Rate of dividend)	साधारण सेयरधनीहरूले प्राप्त गर्ने लाभांशको दर निश्चित हुँदैन । नाफा प्रशस्त भएको अवस्थामा धेरै लाभांश र कम नाफा भएको अवस्थामा थोरै लाभांश वितरण गरिन्छ ।	पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूले प्राप्त गर्ने लाभांशदर पूर्वनिर्धारित र निश्चित हुन्छ ।
३. व्यवस्थापनमा सहभागी हुन पाउने अधिकार (Right to Participate in Management)	साधारण सेयरधनीहरू वास्तवमा कम्पनीका मालिकको रूपमा रहने भएकाले कम्पनीको व्यवस्थापनमा प्रतिनिधित्व गर्दछन् ।	कम्पनीको व्यवस्थापनामा पूर्वाधिकार सेयरधनीहरू सहभागी हुन पाउँदैनन् ।
४. मत दिने अधिकार (Voting right)	साधारण सेयरधनीहरू कम्पनीको साधारण सभाको बैठकमा कुनै विषयउपर स्वतन्त्र रूपले मतदान गर्न पाउने अधिकार राख्दछन् ।	पूर्वाधिकार सेयरधनीहरू कम्पनीको साधारण सभाको बैठकमा कुनै विषयउपर स्वतन्त्र रूपले मतदान गर्न पाउने अधिकार राख्दैनन् ।
५. लगानीकर्ताहरूको चाख (Interest of investors)	जोखिम लिन चाहने र अधिकतमभन्दा अधिकतम नाफा कमाउन चाहने व्यक्तिहरूका लागि साधारण सेयर आकर्षक मानिन्छ ।	जोखिम लिन नचाहने र एक निश्चित दरमा नाफा कमाउन चाहने व्यक्तिहरूका लागि पूर्वाधिकार सेयर आकर्षक मानिन्छ ।
६. शोध्य (Redeemable)	कम्पनीको अस्तित्व रहेसम्म साधारण सेयरको रकम साधारण सेयरधनीहरूलाई फिर्ता गरिँदैन ।	एक निश्चित समय अवधिपश्चात् पूर्वाधिकार सेयरको रकम फिर्ता गर्न सकिन्छ ।
७. पूँजी फिर्ता (Return of Capital)	कम्पनी विघटन भएमा सर्वप्रथम पूर्वाधिकार सेयरधनीहरूलाई सेयर पूँजीको रकम फिर्ता गरिसकेपछि बाँकी भएको पूँजी रकम साधारण सेयरधनीहरूलाई फिर्ता गरिन्छ ।	कम्पनी विघटन भएको अवस्थामा सेयर पूँजीको रकम सर्वप्रथम पूर्वाधिकार सेयर धनीहरूलाई फिर्ता गरिन्छ ।

 सैद्धान्तिक प्रश्नहरू (Theoretical Questions)

- १) कम्पनी भन्नाले के बुझ्नुहुन्छ ? (What do you mean by a company?)
- २) कम्पनीका विशेषताहरू छोटकरीमा उल्लेख गर्नुहोस् ? (Write briefly the characteristics of the company.)
- ३) सार्वजनिक कम्पनी भन्नाले के बुझ्नुन्छ ? यसका फाइदाहरू उल्लेख गर्नुहोस् । (What does a public limited company mean? mention its advantages.)
- ४) छोटो टिप्पणी लेख्नुहोस् । (Write short notes on:)
  - क) शेयरद्वारा सीमित कम्पनी (Company limited by shares)
  - ख) जमानतद्वारा सीमित कम्पनी (Company limited by guarantee)
  - ग) दर्ता कम्पनी (Registered Company)
- ५) प्रबन्ध पत्र र नियमावलीबीच भिन्नता छुट्याउनुहोस् । (Differentiate between memorandum of association and articles of association.)
- ६) विवरण पत्र भन्नाले के बुझ्नुन्छ? यसमा उल्लेखित विवरणहरू के के हुन्? (What do you mean by prospectus? What are the information provides it?)
- ७) प्रबन्ध पत्र र नियमावलीमा उल्लेख हुने विषयहरूको सूची तयार पार्नुहोस् । (List out the contents of memorandum of association and articles of association)
- ८) शेयर पूँजी भन्नाले के बुझ्नुहुन्छ ? (What do you mean by share capital)
- ९) शेयर पूँजीका प्रकारहरूको व्याख्या गर्नुहोस् । (Explain the types of share capital.)
- १०) पूर्वाधिकार शेयर र साधारण शेयरलाई परिभाषित गर्नुहोस् । (Define preference share and equity share.)
- ११) पूर्वाधिकार शेयरका प्रकारहरू उल्लेख गर्नुहोस् । (Write about the different types of preference shares.)
- १२) पूर्वाधिकार शेयर र साधारण शेयरबीच भिन्नता छुट्याउनुहोस् । (Differentiate between preference share and equity share)
- १३) सार्वजनिक कम्पनीका फाइदाहरूको व्याख्या गर्नुहोस् । (Explain the advantages of public limited company).
- १४) छोटकरीमा पूर्वाधिकार शेयर र साधारण शेयरबाट यसको भिन्नता लेख्नुहोस् । (Write briefly about preference share and differentiate it with common share).
- १५) छोटो टिप्पणी लेख्नुहोस् । (Write short notes on:)

क) अधिकृत पूँजी (Authorized capital)	ख) जारी पूँजी (Issued capital)
ग) आवेदित पूँजी (Subscribed capital)	घ) माग पूँजी (Called up capital)
ङ) चुक्ता पूँजी (Paid up capital)	
- १६) परिभाषित गर्नुहोस् । (Define the following):
  - क) सञ्चयी पूर्वाधिकार शेयर र असञ्चयी पूर्वाधिकार शेयर (Cumulative and non cumulative preference shares)
  - ख) सोध्य र असोध्य पूर्वाधिकार शेयर (Redeemable and non-redeemable preference shares)
  - ग) सहभागी र असहभागी पूर्वाधिकार शेयर (Participating and non-participating preference shares.)